Hij richt aller gang, leidt aller studiën, schiep aller aanleg, bestemde aller levenslot.

God de Heere, als de Opperste Wijsheid, en in aller denken de Goddelijke Denker, die hen als instrument gebruikt.

Is het nu zoo *buiten* zonde, dan blijft het in hoofdzaak alzoo ook in de herboren menschheid, en dus ook op het erf der Theologie.

Alleen maar die herboren menschheid vormt één Lichaam, met den Christus als het Hoofd, en aan dien Christus zijn van den Vader overgegeven alle dingen, zoodat de Vader niets werkt in die herboren menschheid dan door den Heere Jezus Christus.

»Wij hebben één en God en Vader, uit wien alle dingen zijn, *en één en Heere Jezus Christus, door wien alle dingen zijn.*"

Zal men nu zeggen, dat ons heilig *weten*, dat onze *studie* van het heilige hiervan is uitgezonderd?

Onthouding.

XIV.

Als tweede middel ter bestrijding van de drankpestilentie doet geldheffing van Overheidswege dienst.

Eerst had men daarvoor alleen den accijns; nu ook het vergunningsrecht.

De bestrijders van het alcoholisme gingen hierbij uit van de gedachte, dat wat duur is minder gekocht pleegt te worden dan wat goedkoop is; dat zware landsheffing den drank bij verkoop duur moet maken; en dat uit dien hoofde de accijsheffer metterdaad den teatotaller helpt.

Voor dit jaar is de opbrengst van den accijns geraamd voor gedistilleerd op *f* 26.400.000, voor wijn op *f* 1.820.000, en voor bier met azijn op *f* 1.180.000 Plaatst men zich derhalve op het standpunt van den teatotaller, dan komt men ongeveer op *dertig millioen.*

Die 30 millioen voor accijns van drank, wijn en bier bedraagt meer dan de Rijksbelasting voor den grond, voor het (oude) personeel, en voor het vermogen saam. De groudbelasting is voor 1896 geraamd op 12 millioen, het personeel op 11 millioen 7 ton, en de vermogensbelasting op *f* 6.850.000; wat saam evenzoo ruim *dertig millioen* oplevert.

Zoo hooge heffing acht men nu alleszins geschikt, om tot temperieg van gebruik te leiden. Viel die accijns weg, vooral de sterke drank van lage qualiteit zou bijna voor de helft te koop zijn. Dit zou velen die nu, uit gebrek aan centen, moeten ophouden, doen doordrinken. En dit althans wordt door den accijns voorkomen.

Ook op dit punt echter kunnen we met de heerschende opinie, tot ons leedwezen, niet medegaan.

Want wel stemmen we toe, dat afschaffing van den accijns het pestilentieuse kwaad zou verergeren, maar we houden staande, dat de accijns het gebruik slechts in zeer geringe mate beheerscht, en het veel erger kwaad veroorzaakt, *dat hij de Overheid tot stillen vennoot van den slijter maakt.*

Gebruikte de Overheid den accijns als wapen ter bestrijding van het alcoholisme, dan ware er ongetwijfeld uitwerking van te wachten. Doch dan zou het stelsel moeten zijn, den accijns derwijs te verhoogen, dat het gebruik van alcoholia er tot op zekere hoogte door werd afgesneden.

Naar dat stelsel gaat de Overheid echter niet te werk. De Minister van Financiën is geen zedenmeester, maar *ex officio* schraper. Hij moet geld hebben, veel geld, altoos meer geld. En als hij nu ziet, dat grondbelasting, personeel en vermogensbelasting, waar eindeloos gehaspel over is, en waardoor allerlei boosheid wordt gaande gemaakt, met hun drieën saam evenveel opbrengen als de accijns op drank enz., waarvoor de gebruikers eigener beweging ook 30 millioen offeren, is het dan zoo vreemd, dat hij voor dezen machtigen accijns zekere voorliefde gevoelt?

Deze accijns is toch voor den Minister van Financiën het fundament van zijn financieel gebouw.

En de schrik zou hem om het hart slaan bij de enkele gedachte, dat morgen den dag de teatotallers het pleit wonnen, en hierdoor zijn 30 millioen accijns wegviel.

Practisch-schijnheilig heeft men de verhooging van dezen accijns daarom steeds zoo aangelegd, dat men altoos zeker bleef van even hooge opbrengst, en de mogelijkheid voor nóg hoogen opbrengst opende.

En het resultaat was dan ook, dat, in weerwil van de veel slechtere tijden, de opbrengst steeds vleiend voor de schatkist bleef, en ook onder den hoogeren accijns, het gebruik van drank en wijn en bier, zich schitterend, of zeg liever, schreiend droef, tamelijk wel op de oude hoogte maintineerde.

Kleine verschillen vielen op te merken, maar als men in rekening brengt, dat de hooge accijns den morshandel levendig houdt, en veler financiën hard achteruit liepen, mag misschien gezegd, dat het kwaad tot staan is gebracht, maar stellig niet dat het dank zij de accijnzen is getemperd.

We staan hier voor dezelfde valsche verhouding, als waarin de Overheid zich in Indië tegenover den opium geplaatst vindt. De schatkist vaart er wel bij als de bevolking sterk drinkt, en de *fiscus* zou in de uiterste verlegenheid geraken, als de bevolking morgen den dag van haar drinkgewoonte afliet.

Dit nu verlamt alle zedelijke veerkracht van het Gouvernement om op eenigszins ernstige wijze tegen deze volkszonde op te treden.

Het belang dat de fiscus bij deze volkszonde heeft, klimt zelfs naarmate de accijns in opbrengst klimt. En ten slotte wordt het landsbeheer van deze heffing derwijs afhankelijk, dat een niet-meer drinkend Nederland, als Staat, aan zijn Staatsbankroet zou toe zijn.

Want wel geven we toe, dat een niet-drinkend Nederland zijn geld op andere wijze besteden zou, en den fiscus op andere manier zou sterken, maar dit zou een geheele omwenteling in ons financiewezen teweegbrengen, en althans in de eerste jaren, zou de Overheid er eenvoudig niet kunnen komen.

Het is daarom zeer de vraag, of de Regeering door haar opium-politiek in Indië, en door haar jenever-politiek in het moederland zich zelve niet een financieelen strop om den hals heeft gehaald; en of vroeder beleid niet had moeten waken, om deze accijnzen binnen gewone perken te houden, en had moeten ijveren, om de bestrijding van het alcoholisme van Overheidswege, niet langs dezen sluipweg, maar met open vizier te organiseeren.

»Stille vennoot" is voor den Minister van Financiën voor het minst thans geen te krasse uitdrukking. Iedere flesch of kruik jenever die gedronken werd, brengt hem zóó en zóóveel in het Staatslaatje. En al nemen we gaarne aan, dat de Regeeringspersonen, als ze niet aan het budget denken, de drankzonde met ons verfoeien, en van harte bereid zijn er tegen te ijveren, ja, al stellen we ons voor dat de Minister van Financiën zelf *teatotaller* ware, dit alles neemt het feit niet weg, dat de fiscus op bestendiging van deze drankpestilentie rekent, en dat ons financieel gebouw terstond ineen zou storten, als ge dit fundament er van onder weg neemt.

Een dokter, die zijn zieke wel eenigszins te hulp kwam, om de ergste uitbarsting van de krankheid te voorkomen, maar tegelijk zorgen moest, dat zijn patiënt aldoor patiënt bleef, opdat zijn patiënt zijn kas zou blijven stijven, ware op medisch gebied een ondenkbare figuur.

En toch dit is metterdaad de positie van onzen fiscus.

De fiscus heet den dienst van dokter te doen, om deze volkskrankheid te bestrijden, maar tegelijk moet de patiënt aldoor patiënt d. i. het volk moet altijd drinken blijven, anders gaat de fiscus op de flesch.

Die toestand *is* valsch en *blijft* valsch. Er ontbreekt de waarheid en de oprechtheid in. En het ergste is nog, dat niemand weet te zeggen, hoe we ons dezen strop weer van den hals krijgen.

Afschaffing van dezen accijns durft niemand voorstellen, en toch beseft een ieder dat de Regeering dan eerst vrij tegenover dit volkskwaad zou staan, als deze accijns afgeschaft ware.

Doch hoe dit zij, de niet te loochenen feiten waarop we wezen, gedoogen voor ons geen andere slotsom, dan dat we in hoogen accijns op drank, wijn en bier geen gezond middel kunnen zien, om het alcoholisme te bestrijden.

Twee vermogens.

Een inzender merkt tegen hetgeen we over de *vermogens* der ziel schreven, op, dat er toch bij zeer bekende Gereformeerde schrijvers sprake is van *drie* dingen: wil, verstand en neiging.

Doch hoor hem zelven:

In het *voorbeeld der Goddelijke waarheden* van Abraham Hellenbroek Hfdst. XIII vr, 16—18 lees ik van verstand, wil, hartstochten en wandel. Die »hartstochten" noemen wij tegenwoordig aandoeningen. Het verstand, dat verduisterd, de wil, die verkeerd, de aandoeningen, die ongeregeld zijn in den zondigen mensch worden volgens Hellenbroek door de inwendige roeping verlicht, om God te kennen in Zijne algenoegzaamheid enz., Hem te dienen en te verheerlijken, de zonde te haten, God, te beminnen, benevens een lust tot heiligheid te koesteren. Geen twee, maar drie vermogens der ziel onderscheidt hij dus.

Arnoldus Rotterdam spreekt in *Sions Roem en Sterkte* Art. XXIV over verstand, wil, genegenheden en conscientie, als voorwerpen van de wedergeboorte, weet dus oorzakelijk van een ken-, begeer- en gevoelvermogen.

Antonius Walaeus in zijn *Enchiridium Religionis Reformatae*, Lugd. Bat. CIↃIↃCLX en officina Franc. Moyardi, ed. sec., pag. 376 v. in den titel De Regeneratione, zegt:

»Subjectum regenerationis est totus homo... Quemadmodum tamen proprium peccati subjectum est anima hominis, tam in intellectu, quam in voluntate et affectibus." Geen twee, maar drie vermogens in de »anima hominis"! Walaeus, lid van de Synode te Dordecht 1618 en 1619, de voornaamste vertaler en randteekenaar van de Statenvertaling des Nieuwen Testaments (IJpeij en Dermont II 377), hij een Herbartiaan!

De schrijver had er nog bij kunnen voegen, dat ook onze *Formulieren van eenigheid* de wedergeboorte niet enkel op *verstand* en *wil*, maar ook op *het hart* als zoodanig laten werken.

Met dezen schrijver, evenals met onze Formulieren, zijn we het dan ook volmaakt eens.

Er zijn in ons geestelijk wezen niet alleen twee vermogens, t. w, het *verstand* en de *wil*, maar buitendien allerlei affecten, hartstochten, neigingen, woelingen enz.

Slechts één ding vergat de geachte inzender dan ook aan te toonen, t. w. dat Walaeus c. a. deze *affecten* als een *derde* VERMOGEN aan de beide andere toevoegden.

En dit *kon* hij ook niet.

Immers de beide *vermogens* strekken juist om deze affecten te *gebruiken* en te *beheerschen.*

Jacob Revius.

In de *Vrije Kerk* van deze maand gaf de heer De Waal zijn tweede stuk over Revius, waarop we gaarne de aandacht vestigen. Want metterdaad het is ondankbaarheid, dat zelfs op onze Gereformeerde scholen, die wel van Brederoô en Storter hooren, de naam van onzen zuiverste Calvinistischen dichter uit het tijdperk onzer glorie nauwlijks genoemd wordt.

Terecht dringt de heer De Waal dan ook op herstel van dit onrecht aan:

Niettegenstaande den lof, hem door voorname schrijvers als B. Huydecoper, Van Kampen, Siegenbeek, Van Vloten en anderen toegezwaaid, is Jacobus Revius als dichter in de verste verte niet algemeen bekend Wellicht heeft daartoe veel bijgedragen, dat hij zulk een beslist Calvinist is geweest en dat zijne gedichten in Gereformeerden geest waren geschreven. Want man uit één stuk als hij was, als het de Gereformeerde Religie gold, dan kende hij tegenover zijne belagers geen genade.

Het zal moeilijk vallen uit zijne dagen iemand aan te wijzen, die hem evenaardt in beteekenis voor de Gereformeerde beginselen. Hij staat als scherp geteekend Contra-Remonstrantsch dichter alleen. Terecht is opgemerkt, dat zijne beroemde tijdgenooten, met name de mannen van den Muiderkring eens anderen geestes waren. *Pieter Cornelisz. Hooft* nam tegenover het Christendom eene onverschillige houding aan; *Vondel* was een der hartstochtelijkste bestrijders van de Gereformeerde Belijdenis; *Rafaelsz. Kamphuizen* werd uit zijn ambt ontzet om zijne Arminiaansche gevoelens. Alleen *Constantijn Huygens* maakte eenige uitzondering. En daarenboven, terwijl mannen als Casper Barlaeus de Mythologie van het classieke Heidendom eene plaats inruimden boven den Bijbel zelfs, onderscheidden zich Revius' gedichten door hunne Bijbelsche vroomheid, zoodat hij ook op het gebied der poëzie »een voortreffelijk orgaan der kerk was". En toch dichtte hij slechts in de ure van uitspanning. De belangrijke feiten, welke plaats hadden op het oorlogsterrein te land of ter zee beslaan eene groote plaats onder de verschillende onderwerpen zijner zangen. Vooral bezong hij telkens weder den moed en de toewijding van de Prinsen uit het Huis van Oranje, niet vergetende evenwel, wat de Psalmist in Psalm 146 vs. 2 ons toeroept, namelijk:

Vest op Prinsen geen betrouwen, enz.

Dit met bealistheid optreden, doet Busken Huet dan ook verklaren: »Revius was een hartstochtelijk man. Hij was dat in zijn kerkelijken ijver, in zijne vroomheid, en ook in zijne vaderlandsliefde; en dit is de reden, dat men bij hem, gelijk bij *Luyken*, ofschoon op zeer onderscheiden gebied, tonen hoort weergalmen, wier echo men vruchteloos zou trachten op te vangen onder het lezen in Cats". [1])

Twee werken zijn door Revius nagelaten, waaruit zonneklaar blijkt, dat het niet overdreven was, toen er beweerd werd, dat hij »zoet was op de Nederduitsche dichtkunde", en dat zijne verzen gezocht werden »om de stichtelijcke materie als om den soeten rijm".

In 1630 verscheen te Deventer van de hand van Revius, *Overijsselsche zangen en dichten*, welke hij opdroeg aan zijn geleerden vriend Daniel Heinsius.

Dat deze gedichten in den smaak vielen, kan afgeleid worden uit het feit, dat reeds in 1634 een tweede druk er van moest komen, waarin onze dichter verklaart, dat hij zich heeft laten bewegen »dese Rijmerijen weder aan het licht te brenghen, met aenwas van eenighe nieuwe, die hij na de eerste uitgave te Leiden had vervaardigd. Hij noemde dien arbeid wel »lamme rijmerij" en »slecht leurewerck", maar hij belijdt tevens, dat het hem te doen was, om, evenals zijn vriend Heinsius, door middel van zijne verzen »den ongemeten lof van Christo, God en mensch" te verbreiden. Daarom heet het:

«Dien selven soeck ik ook mij danckbaer te (bewijsen,
«So ghij de veersen laeckt, de stoffe moet ghij (prijsen,
»Prijs dy de veersen oock, soo gatet boven (wensch".

Verscheidene zijner zangen konden op bekende melodieën worden gezongen, zoodat de Gereformeerden evengoed hun »Liedeboek" bezaten als zij, die met den godsdienst niet veel ophadden. Doch dit »Liedeboek" ademde een gansch anderen geest. Tegenover al die »boertighe, amoreuze en aendachtighe Lied-boecken" van »Zeeuwsche nachtegaelen of Schoonhovensche sang-godinnen" staat Revius een veel ernstiger toon aan. In Starter's Friesche lusthof, in Luyken's Duytse lier, waren het »aardige deuntjes, nieuwe toontjes, levertjes, rondeeltjes, quakjes en andere vermakelijkheden" die de lezers moesten bezighouden, maar als Revius zingt, dan is het waar, dat de Engelen zich verheugen en de duyvels zich verstoren, of zooals Heydendal in zijn lofdicht zingt:

Revius die verdooft,
Als hij zijn snaren roert, het quelen der Sirenen,
Den Roomschen Liarman, en 't gevley van den (Toscnen.
Hij speelt u op goet Duyts, op Fransch, Griecx (en Latyn
De daden en den roem der onverschrocken helden,
Die voor het Nederlant haer in de waegschael (stelden.
Gelucktig' Heiden, die diens speelmans stoffe zijn!
Dat meer is, doet hij niet met soet geluyt u hooren
Gods eeuw'ge lof en eer?

De historische zangen van Revius, die dan in de eerste plaats aan de orde komen, dragen een te speciaal karakter, om er onze lezers op te wijzen. Toch geven ook wij gaarne een plaats aan het *Gebed*, dat hij zong voor de inneming van 's-Hertogenbosch.

Gij, die in den Hemel woont,
En van daar de vorsten kroont,
Die hier wagen goed en leven
Om den vijand te doen beven,
Die vertredet uwe eer:
Wilt ons horen, lieve Heer!

Neemt den vijant sijnen moet,
Neemt hem wijsheyt ende spoet,
Neemt hem coren ende haver,
Neemt hem cruyer ende graver,
Neemt hem harnas en geweer,
Wilt ons horen, lieve Heer!

Maekt verzaechtheit in de stat,
Maekt de wakers moe en mat,
Macht onveylich hare straten,
Maekt onwillich haer soldaten,
Seeg en segen van haer keer;
Wilt ons hooren, lieve Heer!

Maekt den oversten veracht,
Doet verkwijnen syne macht;
Maket, dat de burgerye
Weygere syn heerschappye,
En den Staten hulde sweer;
Wilt ons horen, lieve Heer!

Comt den Spanjaert voor den dach
Om ons heyr te bieden slach
Of de steden te ontsetten,
Uwe adem mocht hem pletten,
En wechblasen als een veer;
Wilt ons horen, lieve Heer!

Sent hij hen, in haren nood,
Wijn of voeder, cruyt of loot,
Latet blijven onderwegen,
Latet van ons syn gecregen;
Smijt syn wapenen omveer;
Wilt ons horen, lieve Heer!

Laet Philips van sijnen schat
Niet ontfangen dit noch dat
Geeft dat hij, na lange hopen
In syn eygen nest gecropen,
Suygt syn poten als een beer;
Wilt ons horen, lieve Heer!

Maket synen huydel leck
Sent hem dierte en gebreck
Dat syn chrijchsvolk onbetalet
Haren schaed' aan hem verhalet,
Die nu teren op haer smeer,
Wilt ons horen, lieve Heer!

Jaeget eenmaal uyt den Bos
Beyde wollef ende vos,
Schickt daer uwe trouwe knapen
Weydet de verdoolde schapen
Met u Goddelycke leer!
Wilt ons horen, lieve Heer!

Zelfs Busken Huet had voor dit schoone stuk diepen eerbied, en erkende hoe deze strofen de zielsverzoering eener geheele natie uitdrukken, die bij het kampen voor hare onafhankelijkheid, zich bewust is te strijden voor al hetgeen den mensch op aarde dierbaar en heilig is.

Voor Kootwijks Scholen.

Ingekomen bij Ds. HOUTZAGERS: Van Ds. Rüdolph te Leiden, ontvangen voor Kootwijk *f* 1.50; van L. de Vries, gevonden in de collecte te Groningen, voor Kootwijk *f* 1.

Voor onze Leesbibliotheek.

Van den heer J. C. R. te A. in hartelijken dank ontvangen een pakje boeken.

Uit de Pers.

Terecht wijst Ds. Winckel er in het *Holl. Kerkbl.* op, wat kwaad de letters A en B reeds gewrocht hebben en vraagt daarom:

Zou de aanstaande Synode van Middelburg niet het ongelukkige *A en B* uit de wereld kunnen helpen?

Zou daar niets aan te doen zijn?

Die twee **letters** *moeten hoog noodig uit ons kerkelijk leven verwijderd worden.*

Niet ieder weet, hoe men er toe gekomen is om de Geref. Kerken in A, B en C te onderscheiden.

Op de Synode te Amsterdam werd voorgesteld om de kerken, die niet aanstonds konden samensmelten, te noemen naar de straat waar men vergaderde, bijv. Leiden—Hooigracht, Onde Vest enz. Doch een van de leden der Synode merkte op, dat er gemeenten gevonden worden, waar twee openbaringen van het lichaam van Christus naar het Woord Gods gevonden worden, waarvan de kerkgebouwen in een en dezelfde straat staan. Toen deed de voorsitter den voorslag om die kerken, welke het eerst tot reformatie kwamen *A* en die later daartoe geraakten *B* en *C* te noemen.

Dit werd met algemeene stemmen zonder discussie, aangenomen; ook schrijver dezer regelen gaf er zijne stem aan. Doch nu is het helaas zoo geworden, dat men en is gaan onderscheiden in A-kerken en B-kerken. Protesteer er tegen zooveel ge wilt, het blijft een feit, dat er door 99 van de 100 niet gesproken wordt van de Gereformeerde kerk te Haarlem A, maar van de A-kerk te Haarlem. Ja, zelfs daar waar men slechts eene openbaring heeft van het lichaam des Heeren naar des Heeren ordinantiën, daar zegt men toch bijv.: Oudewater is een B-kerk, en Waddingsveen is een A-kerk. Ja, men klaagt er over, dat in de A-kerken zelden of schier nooit B-predikanten beroepen worden. De A-broeders worden wel eens onhandelbaar genoemd op dit punt, en de B-broeders drijvers in een ander stuk.

Doe daar nu eens iets aan. We staan er machteloos tegenover. Daarom moet het A en B de wereld uit.

Natuurlijk was het 't heerlijkste, indien het uit de wereld kwam, doordat overal de kerkeraden van alle Gereformeerde kerken, die tot hiertoe nog alleen in classes vereenigd zijn, geheel samensmolten!

Maar hoe schoon dit vooruitzicht ook is, we zijn daar nog niet, al moet men erkennen, dat bij den Heere alle dingen mogelijk zijn.

Maar we achten het met het oog op het stadium van het kerkelijk leven, waarin wij thans verkeeren, gewenscht, dat wij de A's en B's eenvoudig wegdoen en alleen daarlaten bestaan, waar de kerkgebouwen der verschillende kerken in één straat gevonden worden.

Dan zullen ook voor het bewustzijn van ons volk de twee categorieën van kerken verdwijnen.

Op zichzelf geen kwaad denkbeeld. Alleen maar denke niemand, dat het doel er door bereikt zou worden.

Gelijk men nu van A en B spreekt, zou men, zonder A en B, zijn blijven spreken van »Afgescheidenen" en »Doleerenden"; en of men nu A en B al afschafte, zoolang er geen even geschikte generale naam voor in de plaats kwam, zou het gebruik er van toch stand houden.

Gewonnen zou met noeming van de kerken naar de straat, waaraan ze lagen, alleen dit zijn, dat in de *officieele* titulatuur de *gelijknamige* onderscheiding wegviel, en we geven toe, dat zou iets waard zijn.

De *Kerk. Cour.*, melding makende van de redevoering van Prof. Bakhuis Roozeboom, wijst er op hoe ook Prof. Holwerda zich tamelijk kras tegen het Materialisme liet hooren:

Ook dr. Holwerda profeteerde. Hoe geeselde hij de waanwijsheid der absolute rede, waarop de rationalisten zoo prat waren, en de dwaasheid, om voor de geestelijke wetenschappen »aan de natuurwetenschap hare methode ter leen te vragen?" Hoe treffend klonk het: «De vraag is het, of op historisch gebied de werkingen van oorzaak en gevolg zoo scherp en geïsoleerd zich laten waarnemen, dat zij zich tot eene vaste, nimmer falende formule laten brengen. Sociologen zitten wel eens een beetje in moeilijkheid met de buitengewone personen. Natuurlijk zijn deze het product van hun tijd, doch ook zij maken omgekeerd hun tijd weder, en het is volstrekt onmogelijk aan te geven, waar de eene invloed begint en de andere ophoudt". — En elders: «Zal men nu werkelijk hier naar wetten gaan zoeken? Zoowel onze wijsgeerige behoefte, om de wereld als een geordend geheel te denken, als het godsdienstig geloof — en ik weet niet, of er tusschen die beide wel zoo diepgaande kloof bestaat, — sluiten het toeval uit. Zullen wij nu echter gaan nasporen, welke regelen er voor het worden en vergaan, het levenslot van alle schepselen sedert de wording van het dierlijk leven hier op aarde, — om ons bij dat stipje in het heelal maar eens te bepalen, — werden vastgesteld? Geen muschje valt op aarde zonder den wil onzes hemelschen Vaders. Zullen wij die schoone uitspraak van het Evangelie onder eene algebraïsche formule trachten te brengen? Volgens Laplace is het menschelijk verstand naar zijn aanleg tot dergelijke operatiën niet ongeschikt; wij hebben het ons slechts in eene verbazende macht versterkt voor te stellen. Ik erken het bekoorlijke van dergelijke bespiegelingen. Ook twijfel ik geen oogenblik, of bijv. een milliard jaren van evolutie zou ons veel góed kunnen doen. Tot zoolang echter, — en als gij de almacht der wetenschap maar in theorie toegeeft, laat zelfs een natuurwetenschappelijk kettermeester als Ernst Haeckel u met een goedmoedig gelaat glippen, — tot over zooveel tienduizenden en tienduizenden van jaren..., ignorabimus!"

Ook in ons oog hebben zulke verklaringen waarde.

Waar ze echter niet verder komen dan tot Du Boys-Reymond met zijn *Ignorabimus*, d. i.: »We zullen erkennen, dat wij *niet* weten", gaapt er een dualisme dat ten slotte de natuurwetenschappen verlamt, en buiten staat is onze hoogere behoeften te bevredigen.

Buitenland.

Duitschland. Een Christelijk sociale partij. Naumann's streven. Bevoorrechting van Roomschen.

Het is bekend, dat de gewezen hofprediker Stöcker zich van de conservatieve partij heeft losgemaakt, om eene »Christelijk-sociale" te vormen.

De Christelijk-socialen hielden den 26sten Februari een partijdag, waarop ongeveer 200 afgevaardigden uit alle deelen van Duitschland waren saamgekomen. De volgende verklaring werd op deze vergadering aangenomen:

1°. Wij keuren het uittreden van Stocker uit de conservatieve partij, die, den toestand in aanmerking genomen, onvermijdelijk geworden was, goed."

2°. Wij vormen eene zelfstandige Christelijk sociale partij. Wij bestrijden voortaan als voorheen elke conservatieve richting, die aan de politiek der middenpartijen concessiën doet, welke met onze beginselen in strijd zijn, of eenzijdig de stoffelijke belangen voorstaat.

3°. Wij streven ook in de toekomst naar eene grootere gelijkstelling van rijk en arm en naar ondersteuning van het streven der maatschappelijk zwakkeren door middel van de wetgeving. Maar wij verwerpen radicale leeringen, welke de onbepaalde gelijkheid van allen voorstaan. Evenzoo bestrijden wij de machtsontwikkeling van overgroote vermogens, voorzoover deze de vrijheid der staten of de welvaart des volks in gevaar brengt.

4°. Wij houden den strijd onder het vaandel van het ware levende Christendom als de eenige, die tegen de machten van de revolutie Umsturz hoop op overwinning geeft. De strijd tegen de machten die alles omver dreigen te werpen, aanvaardt de Christelijk sociale partij uit alle macht",

Men ziet hieruit, dat Stocker ongeveer hetzelfde wil, als ten onzent de anti-revolutionaire partij. En dit verheugt ons zeer. Maar het doet ons leed, dat de predikant Naumann, evenals Stöcker een der leiders is der Christelijke sociale partij, wegen bewandelt, die wij onschriftuurlijk moeten noemen. Deze prediker wil namelijk uit de Christelijke plaatselijke kerken een z. g. »corporatie of beroepsgemeente" afzonderen. Hij voelt in zich den drang van den socialen prediker voor groepen. In de vorming van gemeenten, waarvan de leden een zeker beroep uitoefenen, ziet Naumann de eerste schrede tot de in deze dagen noodzakelijke kerkelijke hervorming. (Umwandlung). Doordat jongere predikanten zich bij sociaal-politieke groepen aansluiten, zullen nieuwe kerkelijke vormen ontstaan.

De bedoeling van Naumann kan goed zijn, maar door dit voorstel gaat hij tegen het wezen der kerk in. De kerk is de vergadering der gelooviger, hetzij zij arm of rijk, werkgevers of ambachtslieden zijn. In de kerk komen alle standen der maatschappij bijeen tot verheerlijking van den Naam Gods. Wanneer nu Naumann eene poging waagt om den vierden stand van de kerk af te scheiden, ten einde eene afzonderlijke gemeente te vormen, dan handelt hij in strijd met het Woord Gods dat leert, dat er in het Godsrijk geen dienstknecht en geen vrije is.

Wij zouden het zeer betreuren, wanneer er in Duitschland's Christelijk sociale partij door het streven van Naumann eene breuk kwam.

De minister van eeredienst moest onlangs een Roomsche afgevaardigde in den Pruisischen landdag op zijn plaats zetten, toen deze zich er over beklaagde, dat de staat in vergelijking met de Evangelische kerk te weinig geld aan de Roomsche kerken uitkeerde. De minister toonde aan, dat de Evangelische kerk in Pruisen *f* 1.800.000 uit de staatskas ontvangt, terwijl de Roomsche kerk *f* 1.500.000 krijgt, dat is *f* 600.000 meer in verhouding tot de Evangelische kerk. Van 1823—1896 kregen de Evangelischen uit de schatkist 122 millioen mark en de Roomschen 179 millioen. Voor de slotkerk te Wittenberg, dit historisch monument der reformatie, betaalde het rijk 395.000 mark, tegenover 4½ millioen mark, die voor den Keulschen dom werden uitgegeven. Hiermede konden de Roomsche klagers het voorloopig doen.

WINCKEL.

Voor Kinderen.

I.

EEN HERBERGPRAATJE EN NOG MEER.

De zomer van het jaar 1283 was op handen. Overal in de Rijnstreek tusschen Mentz en Keulen waren de boeren ijverig bezig met den veldarbeid, en verheugden zich, dat zij 't weêr konden doen in vrede en veiligheid na de booze jaren die vooraf waren gegaan.

Voor de deur eener boerenherberg, niet ver van de stad Mentz aan den Rijn, zat in het middaguur een oud man zich genoeglijk te koesteren in de zon. Blijkbaar had hij zijn tijd gehad, en moest hij zich nu vergenoegen met aan te zien hoe anderen arbeidden. Nu en dan nam hij een teug uit de kan bier, die voor hem stond en keek dan weder voor zich uit naar de heerlijke velden en groene heuvelen om hem heen.

Een poosje had hij daar gezeten, toen een groepje landlieden, van hun vrouwen vergezeld, voor de herberg stilhielden. Zij zet'ten zich aan eene tafel dicht bij den oude, bestelden brood, melk en bier, en begonnen dit weldra te gebruiken met leenen eetlust, die bewees, dat honger ook eenvoudige spijzen smakelijk maakt.

»Zeker ter markt geweest," sprak de oude man tot een der boeren, terwijl hij wat nader bij hen schoof.

»Juist zoo," was het antwoord. »We komen van Mentz. 't Is een heele wandeling, maar we hebben ook alles schoon verkocht, en dan moet men tevreden zijn."